

О. Г. Белійченко,
аспірант, Феодосійська фінансово-економічна академія
Київського університету ринкових відносин

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено принципи, основні функції та важелі державного управління економіки, розглянуто підходи, подані в економічній літературі, до визначення сутності ефективності державного управління, розроблено пропозиції щодо оцінки державного управління ефективністю економіки.

The article researches the principles, main functions and methods of the state management of economic, considers approaches, which are given in the economic literature, up to the determination of the state management effectiveness, worked out proposals as for the estimation of the state economic effectiveness

Ключові слова: економічне зростання, державне управління, ціноутворення, державний вплив, функція, чинники, соціально-економічні процеси, ефективність.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виникнення методології управління по цілях відносять на початок 90-х років XX століття, коли Робертом Капланом і Девідом Нортоном було запропоновано новий підхід до оцінки результативності діяльності компанії, який дозволяв подолати обмеженість традиційних методів. Дане нововведення було не стільки методологією управління, скільки методикою аналізу, який дозволив здійснити комплексну оцінку результативності діяльності корпорації.

У наш час держава як суспільний інститут є суб'єктом управління, який забезпечує організацію і функціонування всіх елементів соціально-економічної системи. Питання місця і ролі держави в сучасній економіці є одним з центральних як в теорії, так і на практиці. Принципові підходи до вирішення даної проблеми, запропоновані різними науковими школами, істотно відрізняються. З одного боку, широко відома позиція ліберальних економістів, що свідчить про мінімальну роль держави в регулюванні економіки, з іншого боку — наукові школи, які обґрунтовують необхідність активного втручання держави в ринкові процеси. При цьому представники більшості концепцій ставлять перед со-

бою одну і ту ж мету — побудову ідеальної економіки.

Дослідженню питань державного управління економіки України присвятили свої праці такі автори, як Бабицький А., Біла С., Гладких Д., Данилишин Б., Дідківська Л.І., Головка А.С., Запоточний І.В., Захарченко В.І., Куценко В., Розпутенко І.В., Швайка Л.А. та ін.

Відаючи належне дослідженням вітчизняних економістів у цій сфері, слід зауважити, що сьогодні ще недостатньо вирішені питання щодо розкриття критеріїв оцінки державного управління ефективністю економіки, не визначено єдиних підходів до її оцінки. В зв'язку з чим необхідно дослідити подані в економічній літературі підходи до ефективності державного управління економіки та розробити на їх основі критерії оцінки державного управління ефективністю економіки в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розглянути принципи, функції та основні важелі державного управління економіки, провести аналіз підходів до поняття "ефективність державного управління", визначити основні критерії державного управління ефективністю економіки. Для дослідження ви-

користувалися методи аналізу, узагальнення, порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державне регулювання економіки — це система заходів для здійснення підтримуючої, компенсаційної і регулюючої діяльності держави, направленої на створення умов ефективного функціонування ринку і вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки і всього суспільства [3; с. 84].

Основними принципами державного управління економіки, найбільш характерними для України, є: [10; с.134].

— наукова обґрунтованість — врахування вимог об'єктивних економічних законів, реалій економічного, політичного і соціального життя суспільства, національних особливостей;

— узгодження інтересів різних суб'єктів економіки: загальнодержавних, регіональних, групових;

— системність — функціонування національної економіки як великої складної системи, яка включає різні рівні і елементи;

— пріоритетність — виділення основних соціально-економічних проблем розвитку країни, на вирішенні яких державі належить зосередити свої зусилля;

— адаптація — державне управління повинне ґрунтуватися на безперервному аналізі результатів оперативної оцінки і коректування впливу держави на соціально-економічні процеси залежно від внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку країни.

Виходячи з економічної, політичної, соціальної ситуації і інших чинників, які склалися в конкретній країні, держава виконує певні специфічні функції. До основних функцій держави належать: політична функція, яка визначається в забезпеченні умов, необхідних для успішного соціально-економічного розвитку суспільства; соціальна функція, яка повинна забезпечити на всій території країни існування рівних прав і свобод кожного громадянина; міжнародна функція, яку держава реалізує в забезпеченні свободи, суверенітету і права народу даної країни займати певне місце в світовій спільноті; економічна функція, яка визначається в створенні сприятливих умов для розвитку ефективної економічної діяльності суспільства. Саме економічна функція є найголовнішою і найбільш визначаючою, оскільки неолік економічного потенціалу або низька ефективність його використання перешкоджають реалізації інших суспільних функцій.

Державне управління економіки здійснюється за допомогою еконо-

Таблиця 1. Валовий внутрішній продукт України, млн грн.

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 прогноз
Показники								
ВВП номінальний	204190	225810	267344	345113	441452	544153	712945	994400
ВВП в порівняльних цінах	204190	224017	252112	298579	336500	380187	441594	470892
Індекси споживчих цін на усі товари і послуги, %	112,0	100,8	105,2	109,0	113,5	109,1	112,8	130,8

мічних, адміністративних та правових важелів: бюджетно-податкового, кредитно-грошового, адміністративно-економічного та цінового. Бюджетно-податкове регулювання пов'язане з функціонуванням державних фінансів, формуванням державного бюджету і державними витратами і спрямоване на реалізацію цілей соціально-економічного розвитку країни. Кредитно-грошове регулювання — діяльність держави, спрямована на забезпечення повноцінної економіки і стабільної національної валюти, а також регулювання грошового обігу відповідно до потреб економіки. Адміністративно-економічне регулювання передбачає заходи адміністративного і економічного характеру, спрямовані на створення умов для функціонування ринкової системи і реалізації соціальних цілей суспільства. Цінове регулювання — вплив держави на ринкове ціноутворення за допомогою законодавчих, адміністративних або судових заходів з метою здійснення кон'юнктурної і структурної політики, зменшення інфляції, стимулювання виробництва і його модернізації, посилення конкурентоспроможності національної економіки, пом'якшення соціальної напруги і т.ін. [7; с. 44].

Сучасна економічна політика направлена на лібералізацію процесу ціноутворення. Механізм державного регулювання ціноутворюючих чинників, що існує в Україні, працює в цілому незадовільно і вимагає вдосконалення. Мало не єдиним його елементом є кредитно-грошова політика уряду і НБУ, спрямована на підтримку валютного курсу національної грошової одиниці, обмеження грошової маси, регулювання облікової ставки і норм обов'язкового резервування грошових коштів комерційними банками. З одного боку, заходи держави, спрямовані на підтримку національної грошової одиниці і обмеження грошової маси, є необхідною умовою економічної стабілізації. З іншого, самі по собі вони є лише необхідною, проте недостатньою умовою тривалої макроекономічної стабілізації [6; с. 7].

Іншим інструментом державного регулювання ціноутворюючих чинників в Україні є обмеження монопольної поведінки економічних суб'єктів. До нього слід віднести елементи антимонопольного законодавства, які повинні передбачати опосередковане регулювання ціноутворення монополій, насамперед — шляхом їх зацікавленості в зниженні матеріальних або інших видів витрат. Серед пропозицій спеціалістів про можливі варіанти боротьби з монопольною поведінкою слід виділити такі [9; с. 5]:

— застосування методу оподаткування, стимулюючого зниження витрат виробництва;

— зміна об'єкта оподаткування підприємства (ним повинен стати не прибуток, а валові витрати);

— обмеження прибутку монополій нормою прибутку на капітал.

Наступними інструментами, які опосередковано регулюють процес ціноутворення і вимагають використання в практиці державного регулювання ціноутворюючих чинників в Україні, є державне замовлення і дотації для окремих підприємств або галузей [2; с. 48].

У стабільній економіці основним регулятором соціально-економічних процесів виступає ринковий механізм, а державне регулювання економіки виконує допоміжну роль. Основне призначення останнього — створення нормальних умов для функціонування ринку, нейтралізація негативних наслідків і вирішення проблем, які не під силу ринковому механізму.

У перехідній економіці роль державного управління значна і істотна, але державне втручання в економіку має бути раціональним, бо надмірна активність держави може породжувати негативні тенденції і наслідки, а також зумовити зменшення фінансових можливостей держави. Це пов'язано з тим, що будь-яке втручання держави в економічне життя передбачає певні адміністративні витрати та існування так званих "побічних ефектів", "фіаско державного регулювання" [2; с. 54].

Причина виникнення "побічних ефектів" полягає в тому, що ринок — це органічний механізм, і будь-який державний захід змінює умови взаємодії на даному ринку, ринкову кон'юнктуру, впливає на рішення суб'єктів господарювання. "Фіаско" (провали) державного управління зумовлені, по-перше, неправильним застосуванням методів і інструментів державного управління економікою (розміри податків, мита, кредитних ставок, квот, ліцензій і т. ін.); по-друге, можливістю помилок в ухваленні управлінських рішень через відсутність або недостатність інформації; по-третє, існуванням проблеми часових поясів — "ефекту спізнання" в процесі постановки цілей, ухваленні рішень, виборі інструментів управління. Необхідно враховувати і швидкість введення в дію і

термін дії кожного інструменту, які по-різному впливають на мету: зміни в грошово-кредитному регулюванні дають швидший ефект, в податковому — віддаленіший результат. Отже, об'єктивна оцінка ефективності державного управління вимагає розробки критеріїв для її здійснення. Критерії в управлінні — це мірила оцінки, які дозволяють визначити якість управління. Критерій ефективності управління визначається як рівень досягнення цілей управління, міра досягнення об'єктом управління бажаного стану [5; с. 232].

Досліджуючи проблеми державного управління економіки, можна стверджувати, що на сучасному етапі критерії ефективності діяльності розроблені по відношенню до управління комерційними організаціями, метою діяльності яких є одержання прибутку, але щодо наявності чіткої системи показників оцінки ефективності державного управління економіки говорити поки що не доводиться.

Аналіз підходів вчених до визначення сутності поняття "ефективність державного управління" доводить, що це поняття — комплексне і залежить від економічних, соціальних і політичних факторів. Отже, визначити результат державного управління ефективністю економіки дуже складно. Більшість вітчизняних учених вважає, що конкретні показники ефективності державного регулювання економіки визначаються залежно від його об'єкта і в сукупності повинні відображати всі складові суб'єктивно-об'єктивних відносин, оскільки кожен суб'єкт державного регулювання має свої специфічні об'єкти регулювання. Зокрема, на думку вітчизняного вченого І.В. Розпутенка, критерієм ефективності державного управління економіки можуть бути узагальнюючі індикатори стану і розвитку економіки: темпи економічного зростання, валовий внутрішній продукт на душу населення, рівень інфляції і безробіття, стабільність грошової одиниці [7; с. 122].

О. Оболенський має іншу точку зору, наголошуючи на необхідності оцінки ефективності державного управління на всіх стадіях: під час

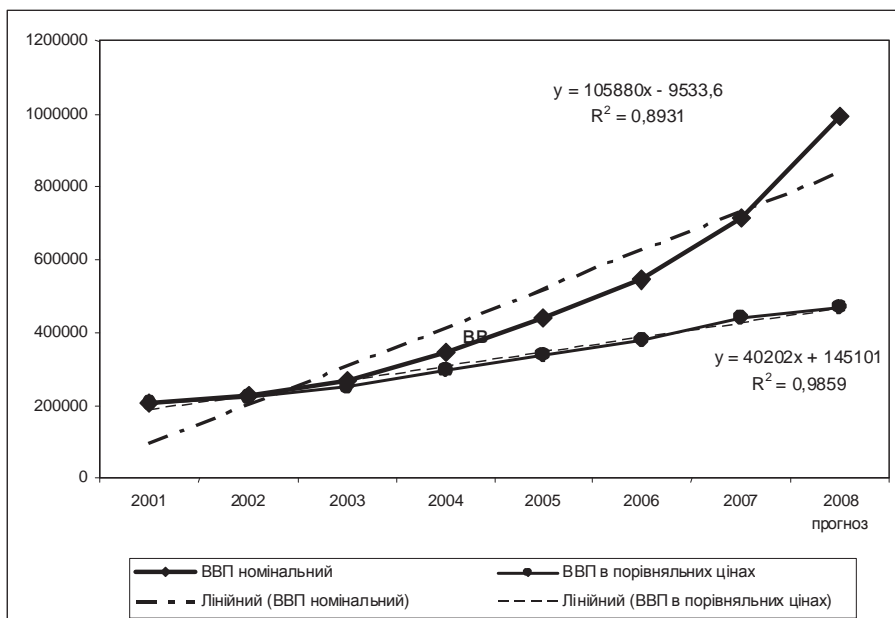

Рис. 1. Модель ВВП у фактичних і порівняльних цінах

формування цілей державної політики, під час правового їх затвердження, на етапах визначення та придбання ресурсів, у процесі надання послуг або виробленні товарів з метою реалізації визначених цілей, під час оцінювання визначених цілей [8; с. 82].

На нашу думку поняття "ефективність державного управління" можна трактувати як відповідність результатів виконання поставленим цілям, вираженим в державних планах. Такий підхід, на нашу думку, дозволить оцінити ефективність державного управління будь-якої сфери суспільного господарства. Доведено, що динаміку економічного розвитку країни характеризує система макроекономічних показників. Вони є важливим інструментом державного управління і прогнозування розвитку економіки. Загальні макроекономічні показники можна поділити на:

- показники загального національного розвитку — національне багатство, валовий випуск, валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, чистий національний продукт, національний дохід, особистий дохід;

- соціальні — зайнятість, безробіття, рівень безробіття, рівень життя;

- фінансові показники — загальний рівень цін, індекс цін, інфляція, номінальний та реальний рівень заробітної плати, рівень відсоткової ставки.

З огляду на досвід багаторічних наукових досліджень, не претендуючи на двозначність тлумачення ми спробували дати власне визначення одного з основних критеріїв державного управління ефективністю економіки. В зв'язку з чим пропонуємо

вважати одним з критеріїв державного управління ефективністю економіки обсяг валового внутрішнього продукту в порівняльних цінах, оскільки валовий внутрішній продукт є одним з основних показників розвитку економіки і його динаміка використовується для оцінки загальної ефективності функціонування економіки.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — це ринкова вартість усіх товарів та послуг, вироблених на території даної країни протягом певного періоду часу, незалежно від того, знаходяться чинники виробництва у власності громадян даної країни чи належать іноземцям [4; с. 433].

Аналіз даних таблиці 1 дозволяє зробити висновки, що обсяг номінального ВВП протягом періоду з 2001 по 2008 рік збільшився в 4,9 рази, а в порівняльних — тільки в 2,3 рази. Статистичні дані не відображають дійсної картини обсягу ВВП в фактичних цінах.

Для визначення динаміки ВВП побудовані моделі, відображають зростання ВВП в фактичних і порівняльних цінах.

Модель обсягу валового внутрішнього продукту в фактичних цінах подана рівнянням $y = 105880x - 9533,6$, а в порівняльних цінах рівнянням: $y = 40202x + 145101$. Різниця між ними, розрахована як $y = 65678x + 1355667,4$, являє собою інфляційний приріст обсягів ВВП. Отже, ціни некоректно відображають дійсний стан економіки. Таким чином, оцінка обсягу ВВП в порівняльних цінах дозволить виявити тенденції фактичного зростання ВВП і слугуватиме критерієм державного управління ефективністю економіки.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити певні висновки:

1. Основні принципи державного управління економіки: наукова обґрунтованість, узгодження інтересів різних суб'єктів економіки, системність, пріоритетність.

2. Основні функції держави: політична, соціальна, міжнародна і економічна.

3. Державне управління економікою здійснюється за допомогою економічних, адміністративних та правових важелів: бюджетно-податкового регулювання, кредитно-грошового регулювання, адміністративно-економічного та цінового регулювання.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні економічної ефективності державного управління як відповідності результатів виконання поставленим цілям, вираженим в державних планах.

Практичне значення дослідження полягає у визначенні валового внутрішнього продукту в порівняльних цінах як одного з основних критеріїв оцінки державного управління ефективністю економіки.

Література:

1. Бабіцький А. Економіка виробництва: теоретичні і практичні аспекти // Економіка України. — 2007. — № 9. — С. 63—68.
2. Гладких Д. Державне регулювання економіки за допомогою ціноутворюючих чинників // Економіка України. — 2001. — № 1. — С. 47—52.
3. Дідківська Л.І., Головка А.С. Державне регулювання економіки. — К.: Знання-Прес. — 2000. — 209 с.
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред В.Д. Базилевича. — 7-ме вид., стер. — К.: Знання — Прес, 2008. — 719 с.
5. Міхасюк І., Дерошник А., Крупа М., Застави З. Державне регулювання економіки. — К.: Атіка, ЕЛБГА-Н. — 2000. — 529 с.
6. Парнюк В. Регулююча функція на добавлену стоимость // Економіка України. — 2007. — № 6. — С. 4—10.
7. Розпутенко І.В. Ефективність прийняття управлінських рішень у контексті політичного процесу // Ефективність державного управління та управлінських кадрів в умовах змін: Зб. наук. праць // За заг. ред. І. Розпутенка — К., вид-во НАДУ, 2005. — 168 с.
8. Оболенський О.Ю. Державна служба. Підручник: Київ. — КНЕУ, 2006. — 472 с.
9. Соколовская А. Теоретическое начала определения налоговой нагрузки и уровня налогообложения экономики // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 4—12.
10. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. — К.: Знання, 2008. — 462 с. (Вища школа XXI століття).

Стаття надійшла до редакції 08.01.2009 р.